

การบูรณาการศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาประเทศ

ปลินดา ระมิงค์วงศ์

อาจารย์สาขาการพัฒนารัฐบาล คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Received 23/07/24 Revised 18/11/24 Accepted 27/11/24

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดศาสตร์พระราชา และการนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ และชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชา โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ประเทศและศาสตร์พระราชา ผลการศึกษาพบว่า ศาสตร์พระราชา หมายถึง องค์ความรู้ สำคัญที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงศึกษา สังสม พัฒนา เพื่อการพัฒนาประเทศให้ประชาชนอยู่ดีกินดีมีความสุข แบ่งออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ ศาสตร์แห่งการพัฒนา ศาสตร์แห่งความประพฤติ และศาสตร์ แห่งการอยู่ร่วมกัน มีการบูรณาการศาสตร์พระราชาไปใช้ในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาการศึกษา การพัฒนาที่เน้นการพึ่งพาตนเอง การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจกไปจนถึงระดับประเทศ การพัฒนาสุขภาวะของคนและการพัฒนาคนยากไร้ด้วยโอกาสในสังคม นอกจากนี้ ศาสตร์พระราชายังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ขององค์การสหประชาชาติได้อีกด้วย

คำสำคัญ: ศาสตร์พระราชา, การพัฒนา, การพัฒนาที่ยั่งยืน, การบูรณาการ, การพัฒนา ประเทศ

Integrating the King's Philosophy for National Development

Palinda Ramingwong

Lecturer in Community Development Program,

Faculty of Humanities and Social Sciences, Chiang Mai Rajabhat University

Received 23/07/24 Revised 18/11/24 Accepted 27/11/24

Abstract

This academic article aims to examine the concept of the King's Philosophy and its application across various areas of national development, highlighting the benefits derived from its implementation. This study utilizes a document-based research approach. The findings indicate that the King's Philosophy refers to the essential body of knowledge that His Majesty King Bhumibol Adulyadej the Great, Rama IX, had studied, accumulated, developed, and employed for the country's development to ensure the wellbeing and happiness of the people. The philosophy encompasses three dimensions: the science of development, the science of behavior, and the science of co-existence. The King's Philosophy has been integrated into various aspects of national development, including natural resource development, education development, self-reliance-focused development, and the application of the Sufficiency Economy Philosophy at all levels from individuals to the national scale. It also contributes to the improvement of people's well-being and the development of the underprivileged in society. Additionally, the King's Philosophy can be applied to align with the 20-year National Strategy and the 13th National Economic and Social Development Plan to help achieve the United Nations Sustainable Development Goals.

Keywords: The King's Philosophy, Development, Sustainable Development, Integration, National Development

บทนำ

นับตั้งแต่ที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์สิริราชสมบัติ ตั้งแต่วันที่ 9 มิถุนายน 2489 เป็นต้นมา พระองค์ทรงใส่พระทัยในทุกข์สุขของพสกนิกรทั้งหลายทั่วทุกภูมิภาคมาตั้งแต่ต้นรัชกาล จนถึงปัจจุบันมีผลงานอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระองค์กว่า 5,151 โครงการ กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2565) พระองค์ทรงมีสายพระเนตรยาวไกลในด้านการพัฒนา เนื่องจากทรงเน้นย้ำถึงความสำคัญของการพัฒนาประเทศตามแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) ซึ่ง ณ ขณะนั้นยังไม่ได้เป็นที่กล่าวถึงแพร่หลายในวงกว้างเช่นในปัจจุบัน ดังเช่นพระราชดำรัสในการเสด็จออกมหาสมาคมในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พุทธศักราช 2529 วันศุกร์ที่ 5 ธันวาคม 2529 ความว่า “...ทุกวันนี้ประเทศไทยยังมีทรัพยากรพร้อมมูล ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรบุคคล ซึ่งเราสามารถนำมาใช้เสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์และเสถียรภาพอันถาวรของบ้านเมืองได้เป็นอย่างดี ข้อสำคัญเราจะต้องรู้จักใช้ทรัพยากรทั้งนั้นอย่างฉลาด คือไม่นำมาทุ่มเทให้ให้สิ้นเปลืองไปโดยไร้ประโยชน์ หรือได้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า หากแต่ระมัดระวังใช้ด้วยความประหยัดรอบคอบ ประกอบด้วยความคิดพิจารณาตามหลักวิชา เหตุผล และความ ถูกต้องเหมาะสม โดยมุ่งถึงประโยชน์แท้ที่จะเกิดแก่ประเทศชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคตอันยืนยาว...” (กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ, 2550, น. 69) นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ที่มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก ได้มีการบูรณาการศาสตร์พระราชามาใช้ในกระบวนการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชามาเพื่อการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ โดยวิธีการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศและศาสตร์พระราชามา เพื่อชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการน้อมนำศาสตร์พระราชามาใช้ในการพัฒนาประเทศ

ศาสตร์พระราชากับการประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาประเทศ

ศาสตร์พระราชามา หมายถึง องค์ความรู้สำคัญที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงศึกษา สังสม พัฒนา เพื่อการพัฒนาประเทศให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มีความสงบสุข ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกิจที่ทรงทำ คำที่ทรงแนะ/สอนจากพระราชประสงค์ 3 มิติ คือ มิติที่ 1 ศาสตร์แห่งการพัฒนา (Science of development) มิติที่ 2 ศาสตร์แห่งความประพฤติ การครองตนในสังคมอย่างสงบสุข (Science of behavior) มิติที่ 3 ศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกัน ประองตอง และ

สงบสุข (Science of co-existence) ซึ่งมีพื้นฐานมาจาก 3 ป. ได้แก่ ปฏิบัติ ปรีชา และ ปฏิเวธ จากความหมายของ 3 ป. อธิบายได้ว่า พระองค์ทรงทำให้เห็นเด่นชัดในด้าน **การปฏิบัติ** เช่น การประดิษฐ์นวัตกรรมการแก้ปัญหาดิน การแก้ปัญหาน้ำ การแก้ปัญหาป่า การแก้ปัญหาความยากจนของราษฎร **ปรีชา** คือ ทรงสอน ทรงชี้แนะให้ปฏิบัติจริง ๆ รวมทั้ง การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและแบบแผนของการประพฤติที่งดงาม **ปฏิเวธ** คือ ผลงานจากการทรงกระทำ เกิดประโยชน์แก่ประชาคมและประเทศชาติ รวมทั้งนานาชาติ เพราะในปัจจุบันหลายประเทศได้น้อมนำศาสตร์พระราชาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ (วิชฌ์ เครื่องงาม, 2560)

ถึงแม้คำว่า “พัฒนา” และ “ทฤษฎีการพัฒนา” จะเป็นกรอบคิดที่ถือกำเนิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่สิ่งที่ทฤษฎีการพัฒนาระแสหลักในยุคคริสต์ศตวรรษ 1960 พยายามจะอธิบาย คือ ประเด็นทำอย่างไรให้ประเทศด้อยพัฒนาสามารถพัฒนาให้เจริญขึ้นหรือกลายเป็นประเทศในระบอบทุนนิยมอุตสาหกรรมที่ถูกใช้เป็น “ต้นแบบ” หรือ “เป้าหมายในอุดมคติ” ที่ประเทศด้อยพัฒนาจะต้องก้าวไปให้ถึง ด้วยลักษณะที่เป็นสูตรสำเร็จที่จะใช้สร้างการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจเสรีนิยม การค้าเสรี การเปิดประเทศ ประชาธิปไตย หรือแม้แต่จิตวิญญาณของความเป็นทุนนิยมที่ถูกส่งออกไปแนะนำให้ประเทศกำลังพัฒนาใช้

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงในปี ค.ศ. 1945 และหลังจากการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติในปี ค.ศ. 1943 มีการทบทวนการกำหนดแนวทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศขึ้นมาใหม่ และมีการนำเสนอแนวความคิดที่ว่า ประเทศที่ร่ำรวยที่พัฒนาแล้วควรให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่ประเทศที่ยังไม่พัฒนาหรือประเทศด้อยพัฒนา ประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งมีบทบาทสำคัญในองค์การสหประชาชาติ เป็นประเทศหัวหอกสำคัญในการช่วยสร้าง “การพัฒนา” ให้แก่ประเทศด้อยพัฒนาต่าง ๆ ทั่วโลก โดยทิศทางการพัฒนาจะต้องอยู่ในแนวทางเสรีนิยมประชาธิปไตยและเมืองคักร เช่น ธนาคารโลกเป็นผู้พิจารณาให้ความช่วยเหลือด้านการเงินตามคำขอของประเทศด้อยพัฒนาเพื่อนำเงินไปปรับปรุงโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานเพื่อเพิ่มกำลังในการผลิต ในขณะที่เดียวกันยังให้ความช่วยเหลือทางเทคนิคในด้านผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ ส่วนกองทุนการเงินระหว่างประเทศเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือประเทศต่าง ๆ ในกรณีที่มีความขัดข้องในด้านเงินทุนสำรองระหว่างประเทศ (จามะรี เชียงทอง, 2549)

ประเทศไทยได้รับแนวทางการวางแผนพัฒนาประเทศภายใต้คำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญจากธนาคารโลกที่มุ่งยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของประชากร โดยมีการจัดทำแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน

เป็นระยะเวลากว่า 60 ปี นับว่าประสบความสำเร็จในแง่รายได้ประชาชาติที่เพิ่มสูงขึ้นหลายสิบเท่า แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญกับปัญหาที่รุมเร้าทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนปัญหาทางการเมืองที่ชัดเจนขึ้น ความแตกแยกทางสังคมที่เกิดขึ้น นับเป็นผลกระทบจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและความไม่เป็นธรรมที่แฝงอยู่ในโครงสร้างการพัฒนา กอปรกับกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในทศวรรษที่ 90 ส่งผลให้สภาพของปัญหาและบริบทของการพัฒนา มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะประเด็นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ภาวะโลกร้อน และโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนไป ตลอดจนการบริหารจัดการโดยรวมที่ขาดประสิทธิภาพ และขาดการคำนึงถึงความยั่งยืนของการพัฒนา ทำให้การพัฒนาไม่กระจายไปสู่ทุกภาคส่วนและทุกพื้นที่ของประเทศอย่างเท่าเทียม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2556) ส่งผลให้มีการอัญเชิญหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) เนื่องจากรัฐบาลในขณะนั้นได้เล็งเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในประเทศจากการดำเนินตามแนวทางการพัฒนาประเทศกระแสหลัก รัฐบาลจึงตระหนักถึงความสำคัญและความเป็นไปได้ในการนำหลักการทรงงานและองค์ความรู้ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาปรับใช้ในการพัฒนา

หากมีการพิจารณาอย่างถ่องแท้และลึกซึ้งจะพบว่า ตลอดระยะเวลาการทรงงานกว่า 70 ปี ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีการนำศาสตร์พระราชามาใช้ในการดำเนินงานพัฒนาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ทั้งที่พระองค์ท่านทรงปฏิบัติเองและหน่วยงานต่าง ๆ น้อมนำไปใช้ โดยในบทความนี้จะจำแนกการประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชามาพระราชประสงค์ 3 มิติของ พระองค์ท่าน ดังนี้

1. ศาสตร์แห่งการพัฒนา พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงใช้ศาสตร์นี้ในการพัฒนาประเทศไทย ได้แก่

1.1 การพัฒนาบนฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงตระหนักว่า “ปัจจัยแห่งชีวิต” คือ ทรัพยากรธรรมชาติ อันได้แก่ ดิน น้ำ และป่าไม้ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการผลิตเพื่อการอุปโภคบริโภคทั้งปวง ประกอบกับที่พระองค์ทรงเป็นนักพัฒนาบนพื้นฐานของความยั่งยืน พระองค์จึงทรงมีแนวทางการพัฒนาที่เริ่มจากพื้นฐานลำดับแรก คือ เพื่อปากท้องประชาชน ต่อมาคือ เพื่อความมั่นคงของสังคม และสุดท้าย คือ เพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พระองค์จึงทรงมีแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อม โดยทรงมุ่งรักษาความหลากหลายทางชีวภาพและความสมดุลของระบบนิเวศ ตลอดจนส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ เพื่อให้ “คน” และ “ธรรมชาติ” อยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพาอาศัยและเอื้อประโยชน์ต่อกัน อันเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศในระยะยาวสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยพระองค์มีพระราชดำริศึกษาค้นคว้า และทดลองโครงการต่าง ๆ ด้วยพระองค์เอง และนำความรู้ที่ผ่านการทดลองจนได้ผลเป็นที่แน่ชัดแล้ว จึงพระราชทานแนวพระราชดำริในการป้องกัน แก้ไข ฟื้นฟู และพัฒนาแก้ปัญหานิกรอย่างเหมาะสมกับสภาพสังคมและสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นที่มาของ “ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ทั้ง 6 ศูนย์ ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศไทย จัดตั้งขึ้นเพื่อสนองพระราชโอรบายในการเสริมสร้างการเรียนรู้แก่ประชาชนในชนบท ให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ เป็นแหล่งค้นคว้าหาความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ของเกษตรกร ทั้งเรื่อง ดิน น้ำ ลม ไฟ และโครงการปลูกย่อย รวมถึงบทเรียนต่าง ๆ ที่สรุปรวมความคิด แนวคิด แนวทางการพัฒนาของพระองค์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของประชาชน โดยลดข้อจำกัดด้านการเดินทางเพื่อไปศึกษา ทำให้เกิดการจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ กระจายอยู่ในภาคต่าง ๆ ทั้ง 4 ภูมิภาค ได้แก่ 1) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 2) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 3) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 4) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 5) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และ 6) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สรเสรีญ วงศ์ชะอุ่ม, 2554)

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับวิธีการแก้ไข ทำนุบำรุงรักษา และปรับปรุงสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น เพราะทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้เป็นรากฐานที่สำคัญของการดำรงชีวิตของประชาชน ยกตัวอย่าง เช่น การดูแลทรัพยากรดิน พระองค์ทรงเริ่มโครงการพัฒนาที่ดินหุบกระพง เมื่อปี พ.ศ. 2511 เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกิน การอนุรักษ์ดินด้วยหญ้าแฝก การห่มดินด้วยฟางหรือเศษใบไม้เพื่อให้ดินมีความชุ่มชื้น จุลินทรีย์ทำงานได้ดี เป็นต้น ส่วนการดูแลทรัพยากรน้ำนั้น พระองค์ทรงริเริ่มโครงการบริหารจัดการน้ำแล้ง การบริหารจัดการน้ำท่วม การจัดการน้ำเสีย การจัดการน้ำเค็มและน้ำกร่อย การสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำ การก่อสร้างทางผันน้ำ การสร้างคันกันน้ำ การระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่ม (โครงการแก้มลิง) เป็นต้น และหลักการสร้างแหล่งเก็บน้ำเพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม เช่น การกักเก็บน้ำไว้บนที่สูงให้มากที่สุด การสร้างฝายทดน้ำ การขุดลอกดิน ซึ่งช่วยแก้ไขและป้องกันปัญหาจากน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนการดูแลทรัพยากรป่าไม้นั้น พระองค์ทรงมีแนว

พระราชดำริในการแก้ไขปัญหาลำไยถูกทำลาย และปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมด้วยการทรงรวมงานพัฒนาที่เกี่ยวข้องทั้งหมดเข้าไปทำงานในพื้นที่อย่างประสานสัมพันธ์กัน แนวพระราชดำรินานอรัญฯ พื้นที่ป่าไม้ รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ป่าไม้สาธิต การฟื้นฟูสภาพป่าและการปลูกป่าด้วยวิธีการ “ปลูกป่าในใจคน” การปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ป่าไม้ที่ถูกบุกรุกแผ้วถางและพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ตลอดจนการทำฝายต้นน้ำ การทำป่าเปียก การรักษาป่าต้นน้ำ การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นแนวทางที่ช่วยอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรอื่น ๆ ได้ด้วยเช่นกัน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

1.2 การพัฒนาการศึกษาตามแนวทางศาสตร์พระราชา

ตลอดระยะเวลาของการครองราชย์ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรทรงสนพระราชหฤทัย ในการศึกษาของพสกนิกรเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ทรงมีพระราชปณิธานที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ พระองค์จึงทรงส่งเสริมเกื้อหนุนการศึกษาทุกระดับ ทั้งในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบให้มีมาตรฐานสูงขึ้น ยกตัวอย่างเช่น การพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อสนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนสำหรับเยาวชนชาติพันธุ์และเยาวชนในชนบทห่างไกล ได้แก่ “โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์” ที่จังหวัดเชียงใหม่ “โรงเรียนร่มเกล้า” ที่จังหวัดนครพนม และ “โรงเรียนราชประชาสมาสัย” สำหรับเยาวชนที่เป็นบุตรธิดาของคนไข้โรคเรื้อรัง ซึ่งมีได้ติโรคจากบิดามารดา การพระราชทานทุนการศึกษาในทุกระดับ เช่น ทุนการศึกษาในมูลนิธิช่วยนักเรียนขาดแคลน ทุนการศึกษาแก่นักเรียนชาวเขา ทุนมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ และทรงก่อตั้งทุนภูมิพลและทุนอานันทมหิดล เพื่อส่งเยาวชนไปศึกษาวิทยาการระดับสูงสาขาต่าง ๆ ในต่างประเทศ

นอกจากจะทรงพระกรุณาสนับสนุนการศึกษาในระบบโรงเรียนและมหาวิทยาลัยดังกล่าวแล้ว พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ยังทรงมีพระราชดำริด้วยว่าราษฎรในชนบทโดยเฉพาะในท้องถิ่นทุรกันดารควรได้รับการศึกษาเพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตและยกระดับความเป็นอยู่ให้สามารถอยู่ได้ด้วยการ “พึ่งตนเอง” ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยพระราชทานโครงการต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาอาชีพและความเป็นอยู่ของราษฎรในท้องถิ่น เช่น โครงการหลวงพัฒนาต้นน้ำลำธาร โครงการพัฒนาพื้นที่ดินพรุในภาคใต้ โครงการประมงพระราชทาน โครงการโรงเรียนพระดาบส (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

นอกจากนี้ ยังมีการน้อมนำศาสตร์พระราชามาใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนและโรงเรียนให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วยการให้นักเรียนมีอาหารกลางวัน

รับประทานครบทุกวันตลอดปีการศึกษา โดยคำนึงถึงการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ ตามบริบทของภูมิสังคม สร้างการมีส่วนร่วม ให้รู้จักสามัคคี พึ่งตนเองอย่างพออยู่พอกิน ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุดผ่านโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันด้วยศาสตร์ พระราชาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชื่อ “เกษตรสัมพันธ์ เกษตรสนใจ และ เกษตรร่วมมือ” (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2564)

1.3 การพัฒนาเพื่เน้นการพึ่งตนเอง (Self-reliance)

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการส่งเสริมชุมชนหรือการพัฒนาชนบทที่สำคัญ ๆ คือ การทรงช่วยเหลือและพัฒนาให้คนในชนบทเกิดการพึ่งตนเองได้ โดยในเบื้องต้น พระองค์ทรงมุ่งเน้นการใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน และใช้หลักประชาธิปไตย ในการดำเนินการ ทรงยึดหลักสภาพของท้องถิ่นเป็นแนวทางในการดำเนินงานตาม โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้งด้านสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และ ชนบทธรรมนิยมประเพณีของแต่ละท้องถิ่น เพราะทรงตระหนักดีว่าการเปลี่ยนแปลงใด ที่ดำเนินการโดยฉับพลันอาจก่อผลกระทบต่อกำนายม ความคุ้นเคย และวิถีการดำรงชีพ เป็นอย่างมาก พระองค์มักทรงทำหน้าที่กระตุ้นให้เกษตรกรทั้งหลายคิดหาหนทางที่จะ ช่วยตนเอง พึ่งตนเองเป็นหลักโดยไม่มีการบังคับ และไม่ใช้การสั่งการให้เกษตรกร ปฏิบัติตาม เพราะจะเป็นการปฏิบัติงานโดยไม่ได้เกิดจากความพึงพอใจหรือความต้องการ พระองค์ทรงสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยการสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อ การผลิต อันจะเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองในระยะยาวได้ โดยโครงสร้างพื้นฐาน ที่พระองค์ทรงให้ความสำคัญ คือ แหล่งน้ำ เพราะเป็นปัจจัยหลักที่จะทำให้เกษตรกรที่ ส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาน้ำฝน มีโอกาสที่จะปลูกพืชได้ตลอดปี ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ระดับหนึ่งในเรื่องอาหาร และเมื่อชุมชนแข็งแรงดีแล้ว ก็อาจจะมีการสร้างโครงสร้าง พื้นฐานอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการยกระดับรายได้ของชุมชนต่อไป นอกจากนี้ พระองค์ ยังส่งเสริมให้ประชาชนเกิดการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาหลักของชุมชนชนบท โดยเฉพาะ การรวมตัวกันเป็นสหกรณ์ พระองค์จะทรงเน้นเสมอถึงความจำเป็นที่จะต้องกระตุ้นให้เกิด การรวมตัวกันในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกัน และกระตุ้นผู้นำ ชุมชนให้เป็นผู้นำในการพัฒนา โดยทรงพิจารณาผู้นำในด้านคุณธรรม ความโอปปาติก อารี ความเป็นคนในท้องถิ่นและรักท้องถิ่น (คณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ, 2560)

วิธีการพัฒนาเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้นั้น พระบาทสมเด็จพระบรมชนกา-ธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงชี้แนะว่า ควรต้องค่อย ๆ กระทำ ตามลำดับขั้นตอน โดยการสร้างพื้นฐานให้ประชาชนมีความพอกินพอใช้ก่อน คือ ชุมชน

จะต้องพึ่งตนเองได้ในเรื่องของอาหารก่อนเป็นอันดับแรก แล้วจึงค่อย ๆ เสริมสร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจในลำดับที่สูงขึ้นต่อไปได้ แนวทางที่ทรงพระราชทานให้แก่พสกนิกรเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ คือ “การทำเกษตรทฤษฎีใหม่” โดยทรงให้ความสำคัญกับการทำการเกษตรเพื่อพอกุ้ยพอกินก่อน โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็นสัดส่วน 30 : 30 : 30 : 10 โดย 30 เปอร์เซ็นต์แรก ให้ขุดสระน้ำเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ โดยไม่หวังพึ่งน้ำจากธรรมชาติเพียงอย่างเดียว อีก 30 เปอร์เซ็นต์ที่สอง ปลูกข้าวเพื่อไว้กิน ส่วนอีก 30 เปอร์เซ็นต์ที่สาม ปลูกพืชไร่ พืชสวน และผักสวนครัวสำหรับบริโภคและขายได้ด้วย อาทิ พริก หอม ตะไคร้ กระเทียม มะพร้าว ผักและผลไม้ต่าง ๆ เมื่อทำครบถ้วนแล้วจะสามารถมีอาหารบริโภคได้โดยไม่ต้องซื้อ สำหรับ 10 เปอร์เซ็นต์ที่เหลือเป็นที่อยู่อาศัย การดำเนินการตามแนวทางนี้จะทำให้มีอาหารในการบริโภคอย่างล้นเหลือ ผลผลิตที่เหลือสามารถนำไปขายได้ โดยการรวมกลุ่มและนำไปขายที่เดียวกัน หรือแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อย่างอื่นตามวัตถุดิบที่มีได้ จากนั้นรวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์ หรือร้านค้าชุมชนขึ้นมาเพื่อเป็นแหล่งขายสินค้าภายในชุมชน จากอุตสาหกรรมนี้นำไปสู่ธุรกิจได้ เป็นการทำตามลำดับขั้นและทำให้เกิดรายได้ที่ยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) แนวทางเรื่องทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ยังสะท้อนให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ของพระองค์ที่ตระหนักถึงความสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร (Food security) ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ระดับโลก จนกระทั่งองค์การสหประชาชาติต้องระบุเป็นเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เป้าหมายที่ 2 อีกด้วย (United Nations, 2020)

2. ศาสตร์แห่งความประพฤติ ที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงใช้ในการพัฒนาประเทศไทย ได้แก่

2.1 การพัฒนาบนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสชี้แนะ “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดกว่า 40 ปี โดยพระองค์ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้คุณธรรม และดำเนินชีวิตด้วยความเพียร เนื่องจากพระองค์ทรงมองเห็นอันตรายที่จะเกิดกับสังคมไทยในอนาคต อันเนื่องมาจากการพัฒนาที่ขาดความสมดุล เน้นการสร้างเสริมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

และวัตถุเป็นหลัก ฟังฟังปัจจัยภายนอกสูง โดยมีได้คำนึงถึงการสร้างพื้นฐานความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ของประชาชนให้มีความเข้มแข็งก่อน จนสุดท้ายส่งผลให้ความเจริญส่วนใหญ่ยังกระจุกตัวอยู่ในเมืองและไม่กระจายไปสู่คนในชนบทหรือผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้อย่างทั่วถึง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ พระองค์ทรงรับสั่งถึงหลัก 3 ประการ และเงื่อนไขประกอบ 2 ประการ เป็นแนวทางของการพัฒนาประเทศ และจะนำไปใช้ในการบริหารงานในองค์กรใด ๆ ก็ได้ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง ให้ใช้เหตุผลเป็นเครื่องนำทาง อย่าใช้กิเลสตัณหาเป็นเครื่องนำทาง อย่าทำตามกระแส ต้องมีความกล้าหาญเพียงพอที่จะเลือกหนทางว่าประเทศไทยต้องการจะพัฒนาไปทางไหน ไม่จำเป็นต้องทำตามกระแสของโลก เพราะเหตุผล คือ ประเทศแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน ดังนั้นต้องรักษาสติและปัญญาให้มั่นคง รู้จักใช้เหตุผลในการเลือกใช้ชีวิตของตนเอง

ประการที่สอง ทำอะไรพอประมาณ การพอประมาณ คือ ตรวจสอบศักยภาพของตนเองก่อนว่ามีจุดแข็งตรงไหน ฐานของตนเองอยู่ตรงไหน การจะพัฒนาอะไรต้องดูจากศักยภาพแต่ละเรื่องว่าอยู่ที่ไหน เรามีขีดความสามารถควบคุมได้หรือไม่ และยึดเส้นทางสายกลาง ความพอดี สมดุล

ประการที่สาม ทำอะไรให้มีภูมิคุ้มกันตลอดเวลา เพราะไม่รู้ว่าจะสถานการณ์ข้างหน้าจะเกิดอะไรขึ้น เพราะสถานการณ์ต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้การวางแผนพัฒนาทำได้ยาก มีปัจจัยความเสี่ยงอยู่ตลอดเวลา จึงต้องมีวิสัยทัศน์ (Vision) แล้วเดินไปสู่จุดนั้น ดังนั้นการจะสร้างภูมิคุ้มกันต้องมีวิสัยทัศน์ผูกโยงไปด้วย พระองค์ยังทรงให้มีเงื่อนไขรองรับที่สำคัญ 2 ประการ คือ คนต้องมีคุณธรรม จริยธรรม มีธรรมาภิบาล และดำเนินชีวิตด้วยความรอบรู้ รอบคอบ

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับ “การพัฒนาคน” ในการดำเนินชีวิตอย่างมั่นคงบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ความพอมีพอกิน การรู้จักพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ไม่ประมาท ตระหนักถึงความถูกต้องในหลักวิชา มีคุณธรรมเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต โดยมีแนวคิดในการทำงาน คือ “เข้าใจ เข้าถึง และร่วมพัฒนา” อย่างสอดคล้องกับ “ภูมิสังคม” ที่หลากหลายของระบบภูมินิเวศ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี เพื่อผลประโยชน์ของประชาชน โดย

ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นการมุ่งสู่การพึ่งตนเอง (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563)

นอกจากหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะถูกนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศไทยแล้ว องค์การสหประชาชาติได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปเผยแพร่และใช้ใน 166 ประเทศ จินางค์กูร โรจนนันต์ (2563) ได้สรุปถึงการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการพัฒนาประเทศต่าง ๆ ดังนี้

- 1) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการจัดความยากจน และการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจของคนจน
- 2) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจของชุมชนและการพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ
- 3) เศรษฐกิจพอเพียงช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัท ด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้นผลกำไรในระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขัน
- 4) หลักเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาล
- 5) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของชาติ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ที่เข้ามากระทบโดยฉับพลัน และเพื่อปรับปรุงนโยบายต่าง ๆ ให้เหมาะสม

3. ศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกัน ที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงใช้ในการพัฒนาประเทศไทย ได้แก่

3.1 การพัฒนาคนให้มีสุขภาวะที่ดี

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของคนมาตั้งแต่ช่วงแรกของการขึ้นครองสิริราชสมบัติ แต่รัฐบาลหรือผู้มีอำนาจเพิ่งตระหนักและเห็นความสำคัญของการพัฒนาคนอย่างจริงจัง โดยการปรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) จากแนวคิดการพัฒนาเดิมที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นจุดมุ่งเน้นหลักของการพัฒนาแต่เพียงอย่างเดียวมาเป็นการเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพราะคนเป็นปัจจัยชี้ขาดความสำเร็จของการพัฒนาในทุกเรื่อง โดยมองว่า การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะช่วยให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเท่านั้น ไม่ใช่เป็นเป้าหมายของการพัฒนาอีกต่อไป (สภาการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2540)

พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับงานสาธารณสุขเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นว่า โครงการที่พระราชทานให้กับประชาชนในระยะแรก ๆ เป็นการพระราชทานพระราชทรัพย์ ส่วนพระองค์ในการก่อสร้างสถานบริการสาธารณสุข และระยะต่อมาเป็นโครงการพัฒนา สุขภาพอนามัยให้แก่ประชาชน เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นว่าเมื่อประชาชนมีร่างกายที่ สมบูรณ์แข็งแรงจะนำไปสู่สุขภาพจิตที่ดี และส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมดี ตามไปด้วย ดังนั้นในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร พระองค์ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้คณะแพทย์ในขบวนเสด็จตรวจรักษาราษฎร และทรงพบว่า ราษฎรจำนวนมากขาดการดูแลรักษาในด้านสุขภาพอนามัย โครงการหน่วยแพทย์พระราชทานจึงได้ ถือกำเนิดขึ้นในปี พ.ศ. 2510 ต่อมาเมื่อมีการเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรมเพื่อ เยี่ยมราษฎรในพื้นที่โครงการต่าง ๆ โครงการพระราชดำริด้านการแพทย์จึงได้ขยาย ขอบข่ายออกไปอย่างกว้างขวาง (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2563)

3.2 การพัฒนาเพื่อคนยากไร้ด้วยโอกาสในสังคม

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ เมื่อวันศุกร์ที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 จวบจนถึงปัจจุบัน เป็นที่ประจักษ์แก่ ปวงชนชาวไทยและนานาชาติว่า พระองค์ทรงเป็นพลังแห่งแผ่นดินที่ทรงนำพาประเทศไทยเจริญก้าวหน้ามาจนถึงปัจจุบัน พระองค์ทรงกำหนดเป้าหมายในการครองแผ่นดินด้วย การพัฒนาช่วยเหลือประชาชนทุกหมู่เหล่า ผลของการดำเนินการพัฒนาดังกล่าวจะต้อง นำมาซึ่งประโยชน์สุข นั่นคือประโยชน์ที่มาพร้อมกับความสุขของประชาชนเป็นสำคัญ พระองค์เสด็จฯ เยี่ยมเยียนพสกนิกรในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ ทำให้พระองค์ได้ทรง สัมผัสและทรงทราบปัญหาพื้นฐานของประชาชน จึงทรงตัดสินใจว่าจะต้องทำงาน เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาเพื่อช่วยเหลือประชาชนของพระองค์ หลักการพัฒนาตามแนว พระราชดำริและหลักการทรงงานเพื่อพัฒนาคนยากไร้ ด้วยโอกาส รวมถึงปวงชนทุกคน ทุกสถานภาพ คือ การพัฒนาคน (People) เพื่อให้คนได้ประโยชน์ (Profit) และอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม (Planet) อย่างลงตัว กลมกลืน หรือเป็นการพัฒนาที่สอดคล้อง สมดุล ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ (Economic) สังคม (Social) และสิ่งแวดล้อม (Environment) เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นที่มาของการตั้งโครงการหลวง (Royal project) ขึ้นด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ดำเนินงานโดยความร่วมมือของอาสาสมัครหน่วยงาน ต่าง ๆ และงบประมาณสนับสนุนจากองค์กรต่างประเทศ มีเป้าหมายในการดำเนินงาน คือ

ช่วยชาวเขาเพื่อมนุษยธรรม ช่วยชาวเขาโดยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ คือ ต้นน้ำลำธาร กำจัดการปลูกฝิ่น รักษาดินและใช้พื้นที่ให้ถูกต้อง คือ ให้อยู่ในส่วนที่ควรเป็น ป่าและทำไร่ทำสวนในส่วนที่ควรเพาะปลูก อย่าให้ส่วนทั้งสองนี้รุกร้าซึ่งกันและกัน และผลิตพืชผลเพื่อเพิ่มประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ประเทศ

ปัจจุบัน มูลนิธิโครงการหลวงมีพื้นที่ดำเนินงานเพื่อพัฒนาชุมชนชาวเขา ประกอบด้วยศูนย์พัฒนาโครงการหลวงจำนวน 39 แห่ง ครอบคลุมพื้นที่ 6 จังหวัดในเขตภาคเหนือ ประกอบด้วย เชียงใหม่ 27 ศูนย์ เชียงราย 7 ศูนย์ แม่ฮ่องสอน 2 ศูนย์ ลำพูน 1 ศูนย์ พะเยา 1 ศูนย์ และตาก 1 ศูนย์ โดยจัดตั้งขึ้นในช่วงปลายปี พ.ศ. 2559 ภายใต้ชื่อ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงเลอตอ ตำบลแม่ต๋อน อำเภอแม่ละมาด จังหวัดตาก ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลและทุรกันดาร ราษฎรมีความยากจน บางพื้นที่มีการปลูกฝิ่น เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลและน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงก่อตั้งโครงการหลวง เพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยภูเขาให้ดีขึ้น ประกอบอาชีพที่เหมาะสม ทดแทนการปลูกฝิ่น และฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธาร (มูลนิธิโครงการหลวง, 2564) การปฏิบัติงานเช่นนี้สามารถสร้างประโยชน์ให้เกษตรกรทดแทนการปลูกฝิ่นได้เป็นอย่างดี ในปี พ.ศ. 2537 โครงการควบคุมยาเสพติดของสหประชาชาติ (UNDCP) ได้ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทองเพื่อสดุดีพระเกียรติคุณในการแก้ปัญหายาเสพติด โดยส่งเสริมให้ชาวเขาเลิกปลูกฝิ่นแต่ปลูกพืชอื่นแทน จึงกล่าวได้ว่า โครงการหลวงเป็นโครงการปลูกพืชทดแทนฝิ่นแห่งแรกของโลก (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, 2556, น. 7)

ศาสตราจารย์พระราชกั้วต่อไปของการพัฒนาประเทศไทย

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงของการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ซึ่งแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้มีจุดเน้นและเป้าหมายของการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม สามารถบ่งบอกทิศทางการพัฒนาที่เด่นชัดที่ประเทศควรมุ่งไปในระยะ 5 ปีถัดไป คือการทำให้ไทยกลายเป็นประเทศที่ “มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ตามเจตนารมณ์ของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) (ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580), 2561) เป็นผลที่เกิดจากกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบด้าน รวมถึงการสนับสนุนให้ภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่ขั้นตอนการกำหนดกรอบทิศทางของแผน ไปจนถึงการยกร่างแผนในการกำหนดทิศทางของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 ให้ประเทศสามารถก้าวข้ามความท้าทายต่าง ๆ เช่น สถานการณ์การแพร่ระบาดของ

โควิด-19 การพัฒนาของเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่มีความรุนแรง การเป็นสังคมสูงวัยของประเทศไทยและหลายประเทศทั่วโลก ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงด้านภูมิรัฐศาสตร์ระหว่างประเทศ โดยจะต้องอาศัยหลักการและแนวคิด 4 ประการ ดังนี้

1) **หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** โดยการสืบสาน รักษา ต่อยอด การพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศอย่างมีเหตุผล มีความพอประมาณ มีภูมิคุ้มกันบนฐานของความรู้ คุณธรรม และความเพียร ผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่อไป รวมถึงนโยบายระดับท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับสถานการณ์และเงื่อนไขระดับประเทศและระดับโลกทั้งในปัจจุบันและอนาคตอันใกล้ และศักยภาพของทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ

2) **การสร้างความสามารถ “ล้มแล้ว ลุกไว”** โดยมุ่งเน้นการพัฒนาใน 3 ระดับ ประกอบด้วย 1) การพร้อมรับ หรือ ระดับ “อยู่รอด” ในการแก้ไขข้อจำกัดหรือจุดอ่อนที่มีอยู่ 2) การปรับตัว หรือ ระดับ “พอเพียง” ในการปรับเปลี่ยนปัจจัยที่จำเป็นเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมถึงปรับทิศทาง รูปแบบ และแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ และ 3) การเปลี่ยนแปลงเพื่อพร้อมเติบโตอย่างยั่งยืน หรือ ระดับ “ยั่งยืน” ในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในมิติต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความสามารถของบุคคลและสังคมในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเพื่อสนับสนุนให้ประเทศสามารถเติบโตได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

3) **เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสหประชาชาติ** โดยกำหนดทิศทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของแนวคิด “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” มุ่งเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชาชนทุกกลุ่ม ทั้งในมิติของการมีปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานที่เพียงพอ การมีสภาพแวดล้อมที่ดี การมีปัจจัยสนับสนุนให้มีสุขภาพที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ การมีโอกาที่จะใช้ศักยภาพของตนในการสร้างความเป็นอยู่ที่ดี และการมุ่งส่งต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีไปยังคนรุ่นต่อไป

4) **การพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ (Bioeconomy) เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular economy) เศรษฐกิจสีเขียว (Green economy) (BCG Model)** โดยให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสมัยใหม่และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ควบคู่กับการรักษาความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลาย

ทางชีวภาพ รวมถึงการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต การให้บริการและการบริโภค เพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570), 2565)

จากระยะเวลากว่า 60 ปีที่ผ่านมา การพัฒนาประเทศไทยตามแนวทางการพัฒนากระแสหลักก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงแก่ประเทศและประชาชนในหลากหลายมิติ จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเกิดจากการสนับสนุนของประเทศมหาอำนาจให้ดำเนินการตามรอยเท้าเพื่อนำไปสู่การเป็นประเทศพัฒนาแล้ว แต่ผลที่เกิดขึ้นยังไม่ใช่ว่าหวัง เนื่องจากผลที่เกิดจากการพัฒนาตามแนวทางทุนนิยมเสรีนิยม ประเทศไทยยังอยู่ในสถานะ **“เศรษฐกิจดี สังคมยังมีปัญหา การพัฒนายังไม่สมดุล”** สืบเนื่องจากการก้าวเข้าสู่การพัฒนาประเทศโดยไม่ได้คำนึงถึงรากฐานของประเทศ ซึ่งมีฐานในภาคการเกษตรแต่กลับมุ่งไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ที่ต้องอาศัยฐานของประเทศอื่นทั้งสิ้น เมื่อรากฐานของประเทศไม่แข็งแรง ต้องพึ่งพาทภายนอกเป็นอย่างมาก เมื่อเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้นก็ส่งผลกระทบต่อพัฒนาประเทศ กลายเป็นการพัฒนาที่ล้มเหลวในที่สุด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566)

ดังนั้น แนวทางในการพัฒนาประเทศในอนาคตจึงมีความจำเป็นที่จะต้องวางรากฐานประเทศให้มีความมั่นคงและเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น โดยต้องก้าวอย่างมีหลักการเพื่อให้สามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นได้ โดยอาศัยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านความมีเหตุผล พอประมาณ มีภูมิคุ้มกัน ใช้ความรู้เป็นรากฐานมุ่งสร้างสมดุลของการพัฒนา ใช้แนวคิด “Resilience” หรือ “ล้มแล้วลุกไว” เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการเรียนรู้ ความสามารถในการปรับตัว และความสามารถในการปรับเปลี่ยน ตลอดจนความสามารถในการคาดการณ์ล่วงหน้า เพื่อให้สามารถฟื้นฟูได้เร็วและอยู่บนฐานของโมเดลเศรษฐกิจ BCG และเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) เพื่อสร้างโอกาสและ ลดความเสี่ยงในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การสร้างโอกาสและลดความเสี่ยงจากเทคโนโลยี การลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงการขจัดข้อจำกัดที่บั่นทอนขีดความสามารถของประเทศ (ดนุชา พิชยนันท์, 2565)

บทสรุป

หลักการทรงงานและแนวปฏิบัติที่ดีที่สุดในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่เรียกว่าศาสตร์พระราชาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาได้ในทุกระดับ เนื่องจากพระองค์ท่านได้ทรงปฏิบัติให้พสกนิกรเห็นเป็นตัวอย่างมาตลอด 70 ปี ตามแนวทาง 3 ป. ได้แก่ ปฏิบัติ ปรัชญา และ

ปฏิเวธ กล่าวคือ พระองค์ท่านทรงทำให้เห็นเด่นชัดในการปฏิบัติ เช่น การประดิษฐ์นวัตกรรม การแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ การแก้ปัญหาความยากจนของราษฎร ปรัชญา คือ ทรงสอน ทรงชี้แนะให้ปฏิบัติจริง ๆ รวมทั้งการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และแบบแผนของการประพฤติที่ดีงาม ปฏิเวธ คือ ผลงานจากการทรงกระทำที่เกิดประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติ รวมทั้งระดับนานาชาติ ผู้เขียนมีความเห็นว่า หากทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่า ศาสตร์พระราชาเป็นแนวทางการพัฒนาที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อเตรียมตัวรับมือกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้น แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว และพัฒนาสภาพที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้นจนนำไปสู่ความมั่นคงและยั่งยืนได้ แตกต่างจากแนวทางการพัฒนากระแสหลักที่มุ่งให้คนสร้างความยั่งยืนจากจำนวนเงินและตัวเลขทางเศรษฐกิจเป็นหลักจนก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย ศาสตร์พระราชาเป็นศาสตร์ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจก ระดับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ หากมีการน้อมนำไปปฏิบัติตามอย่างจริงจัง จะสามารถสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นในทุกระดับได้อย่างแน่นอน

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. (2556). โครงการหลวง เริ่มต้นความสุขอย่างยั่งยืนสู่พสกนิกร. *อุตสาหกรรมสาร*, 55, 5-7.
- กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ. (2550). *ประมวลพระบรมราชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2529 - 2534*. เกรย์ แมทเทอร์.
- คณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ. (2560). *การขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชาเพื่อการปฏิรูปประเทศ*. <https://dl.parliament.go.th/backoffice/viewer2300/web/viewer.php>
- จามะรี เชียงทอง. (2549). *สังคมวิทยาการพัฒนา*. โอเดียนสโตร์.
- จินางค์กูร โรจนนันต์. (2563). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*. <https://sdgs.nesdc.go.th/wp-content/uploads/2020/10/บรรยายเศรษฐกิจพอเพียง-ณ-สนง.กปร.pdf>
- دنوخا พิษยนันท์. (2565). พลิกโฉมประเทศไทย ก้าวไปด้วยกัน. ใน *เอกสารประกอบการประชุมประจำปี สำนักงานสภาการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ วันที่ 23 กันยายน 2565*. (น. 3-8). สำนักงานสภาการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) (2565, 24 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง. หน้า 1 - 143.

- มูลนิธิโครงการหลวง. (2564). *ความเป็นมา*. [https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=3783](https://royalproject.org/page/history/ ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580). (2561, 8 ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก. หน้า 1 - 71.</p><p>วิชญ์ เครื่องาม. (2560). <i>การปฏิรูปกฎหมาย ศาสตร์พระราชาคือศาสตร์แห่งแผ่นดิน. สถาบันพระปกเกล้า.</i></p><p>สภาการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2540). <i>แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่แปด (พ.ศ. 2540 - 2544)</i>. <a href=)
- สรเสรีญ วงศ์ชะอุ่ม. (2554). *การวางแผนพัฒนาประเทศ. ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง.*
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). *การทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง.*
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556). *วิวัฒนาการของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของไทย. ศรีเมืองการพิมพ์.*
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2563). *กษัตริย์นักพัฒนา (พิมพ์ครั้งที่ 2). ธนอรุณการพิมพ์.*
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2565). *สรุปภาพรวมข้อมูลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.* http://www.rdpb.go.th/rdpb/projectData/files/summary_roy_project6 5.pdf
- สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (2564). *รายงานการพิจารณาศึกษา เรื่อง ข้อเสนอเชิงนโยบายในการปฏิรูปการศึกษาและแนวทางการนำหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ตามศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติที่ยั่งยืนของคณะกรรมการการศึกษา วุฒิสภา. สำนักกรรมการ 3 สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.*
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *ศาสตร์กษัตริย์ หลักการทรงงาน หลักการ ครองราชย์ แนวพระราชดำริ และทฤษฎีในการพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.*
- สำนักงานสภาพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). *แนวพระราชดำริการพัฒนาสู่ความยั่งยืน. กรุงเทพฯ: สหมิตรพรินติ้ง แอนด์ พับลิชชิง.*
- United Nations. (2020). *The sustainable development goals report*. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2022.pdf>